

FEAR AS A WAY OF LIFE. MAYAN WIDOWS IN RURAL GUATAMALA

Linda Green
New York (Columbia University Press) 1999
229 blz., f 52,80

In dit aangrijpende boek probeert Linda Green inzichtelijk te maken hoe politiek geweld lokaal betekenis krijgt. Ze wil laten zien hoe het verdragen van, het verzet tegen en het medeplichtig zijn aan geweld een intrinsiek onderdeel is van de overlevingsstrategieën van Maya-weduwen van de *altiplano* (hoogvlakten) in Guatemala. Green analyseert daarvoor de relatie tussen het Maya-volk en de Guatemalteekse staat vanuit het perspectief van de weduwen. Ze probeert daarbij inzicht te verschaffen in de wederzijdse afhankelijkheid tussen *agency* (actorbenadering) en structuur (-analyse). Dit uitgangspunt zorgt voor een voortdurend spanningsveld in het boek, waarbij de actorbenadering het vooral in de eerste hoofdstukken af moet leggen tegen de structurele inbedding van het al eeuwen durende geweld tegen de Maya-indianen.

Green begint haar analyse met een grondige (historisch-materialistische) uiteenzetting van de inwerking van eeuwen van overheersing, verdeling van grond en een opgelegde sociaal-culturele organisatie, te beginnen met de Spaanse, op de gemeenschapsverhoudingen van de Maya's. Centraal in de cultuur van de Maya's en van wezenlijk belang voor hun identiteit is de relatie met hun land en de natuur in het algemeen. Deze relatie is in de loop van de geschiedenis, met name door de introductie van kapitalistische productiewijzen grondig verstoord. Een onverhuld en bot racisme heeft daarnaast zijn vernietigende uitwerking op de Maya-cultuur niet gemist. Het geweld tegen de Maya's culmineerde in 1981 tot 1984 in de welbekende genocide van het Maya-volk waarbij door de staat gesteunde doodseskaders meer dan 100.000 mensen vermoordden, 40.000 lieten verdwijnen en 80.000 weduwen en 250.000 wezen achterlieten.

Hiermee was het geweld echter nog niet ten einde. Green verhaalt hoe ze tijdens haar veldwerk aan den lijve ondervond dat de macht van terreur gelegen is het feit dat je aan je eigen perceptie van de realiteit gaat twijfelen. Terreur wordt tot routine gemaakt waardoor mensen in een chronische staat van angst leven achter een façade van normaliteit, terwijl de terreur ondertussen het sociale weefsel van de samenleving vernietigt. Dit wordt onder meer bewerkstelligd door de omnipotente aanwezigheid van het leger.

Elk dorp valt onder de bevoegdheid van een militair kampement en moet voor diverse zaken militaire toestemming vragen. De aanwezigheid van een burgerwacht vergroot het wantrouwen en de verdeeldheid onder de dorpelingen. Maya-zonen worden geroenseld voor het leger en keren terug met de traumatische ervaring medeplichtig te zijn aan de gruweldaden tegen het eigen volk.

De vredesakkoorden, die onder bemiddeling van de United Nations tot stand zijn gebracht en die op 29 december 1996 zijn getekend door de nationale regering en de guerrillagroepering URNG, zijn te gebrekkig en dwingen geen afrekening met het verleden af. In plaats van te streven naar herstel, zoals in Zuid-Afrika door middel van waarheidscommissies, hult de Guatemalteekse regering zich in stilte. Stilte in plaats van rechtvaardigheid of opheldering maakt stilte tot een strategie van terreur. Zo moet er politieke en juridische strijd worden geleverd om massagraven erkend te krijgen als massagraven. Het gebrek aan duidelijkheid over de verdwenen mannen, vaders en zonen, bemoeilijkt begrafenisrituelen die een sociale band scheppen. Deze vermisten en doden worden de onrustige doden genoemd. De Maya's geloven dat zonder een rituele begrafenis zielen in de overgangsruimte tussen de aarde en het leven erna blijven rondzwerfen.

Tegen deze achtergrond van ontworpen gemeenschappen en traumatische geschiedenisbeleving probeert Green te laten zien dat Maya-weduwen niet alleen willoze en onmachtige slachtoffers zijn van geweld. In het tweede gedeelte van het boek komt de nadruk dan ook te liggen op vrouwen die als actoren beschikken over de veerkracht om in hun angst hun identiteit opnieuw vorm te geven. De weduwen zijn in staat om letterlijk en figuurlijk een nieuw patroon van relaties te weven. Dit begint bij de *embodiment* van cultuur in hun eigen geschonden en lijdende lichamen. De meeste vrouwen hebben veel fysieke pijn die ze direct relateren aan het geweld dat tegen hen is gepleegd. Sommige vrouwen vertellen bijvoorbeeld dat ze lijden aan hoofdpijn, of pijn in het hart sinds hun man, soms voor hun ogen en de ogen van hun kinderen, vermoord is. Veel vrouwen en ook kin-

deren die de verschrikkelijkste dingen hebben moeten aanzien, lijden aan *susto*, een schrik waardoor de geest het lichaam verlaat.

Dit fysieke lijden vormt een bron voor verzet en politiek bewustzijn, en getuigt van de directe band met de overledenen. De vrouwen willen dit lijden ook niet loslaten want dat zou betekenen dat ze moeten vergeten terwijl er nog geen gerechtigheid is geschied. Ziek zijn wordt zo een politiek manifest ten opzichte van het verleden. Door in groepsverband over hun ziekten te praten beseffen de weduwen ook dat ze niet beter zullen worden wanneer hun situatie ook in economisch opzicht niet verbetert. 'We zijn ziek omdat we arm zijn' wordt vaak geconstateerd. De westerse geneeskunde kan dan wel tijdelijk verlichting maar geen oplossing brengen. Green beschrijft hoe ze tijdens haar veldwerk heeft geholpen met het zoeken naar kennis over traditionele gebruiken en identiteiten. In het zoeken naar verlichting van hun pijn doen de vrouwen een beroep op de oude, niet meer gepraktiseerde, Maya-kennis over geneeskrachtige planten en kruiden. Daardoor bouwen ze onderling een nieuw netwerk van (fictieve familie-) relaties en gemeenschapszin op.

In haar beschrijving en analyse van hoe de vrouwen omgaan met de ziektes, zet Green hen op overtuigende wijze neer als actoren die moeten opereren binnen structuren van geweld. Ten aanzien van andere strategieën die de vrouwen ontplooiën om te overleven, vind ik haar analyse minder overtuigend. Zo zijn verschillende van de vrouwen betrokken bij weefprojecten, opgezet door NGO's (Niet-Gouvernementele Organisaties). In deze projecten wordt aangesloten bij de traditie dat vrouwen traditionele kleding weven en soms ook verkopen. De vrouwen kunnen hiermee niet genoeg verdienen om een eigen bestaan op te bouwen, en moeten het aanvullende loon van hun echtgenoten missen. Door een van buiten af opgelegd productieritme en een door westerse smaak gedicteerde stijl en keuzes in motieven en designs, verliest het weven bovendien aan culturele inhoud. In Greens analyse van deze overlevingsstrategieën verschijnen vrouwen uiteindelijk als slachtoffers van de integratie in een kapitalistisch wereldsysteem. Green signaleert terecht dat de vercommercialisering van het weven negatieve effecten heeft, maar het lijkt alsof vrouwen hier geen enkel antwoord op hebben. Daar waar Green zelf een actieve rol speelde in de groep die op zoek ging naar traditionele geneeswijzen, blijft zij hier passief. Bij mij roept dat vragen op als: kon zij niet bemiddelen tussen de vrouwen en de NGO's? Zou bijvoorbeeld de vorming van coöperaties geen oplossing kunnen bieden voor de problemen van de vrouwen?

Opvallend in dit verband is dat Green ten aanzien

van de introductie van christelijke fundamentalistische bewegingen laat zien dat vrouwen wel degelijk *agents* blijven en dat deze introductie niet ten koste gaat van de Maya-identiteit. Hier weten vrouwen Maya-gebruiken te combineren met het christelijk geloof, en een katholieke doop met protestants-fundamentalistische gebedsdiensten. Deze gebedsdiensten worden vooral gezien als een verlichting van hun dagelijkse pijn en sluiten aan bij de behoeften van vrouwen om voor een concreet probleem te bidden in plaats van voor het leven in het hiernamaals. Green beschrijft zo eigenlijk het ontstaan van vormen van religieuze creolisering of hybridisering, zonder deze als zodanig te typeren.

Ten aanzien van het kapitalisme laat het boek deze ruimte echter niet. Kapitalisme komt in het hele boek terug als een van de belangrijkste oorzaken van de ellende van de vrouwen. De spanning tussen een structuuranalyse en een actorbenadering wordt dan ook meerdere malen beslecht in het voordeel van een dominant en boosaardig kapitalistisch systeem. Hier verraad zich de feministisch-marxistische signatuur van de schrijfster. In navolging van bekende Noord-Amerikaanse marxistisch-feministische schrijfsters zoals Eleanor Leacock en de veelvuldig aangehaalde June Nash, scheidt Green een beeld van complementaire genderverhoudingen in het verleden die verstoord zijn door de introductie van kapitalisme en politiek geweld.

Hoewel Green nauw aansluit bij de leefwereld van de vrouwen, komt de analyse van de genderverhoudingen niet echt goed uit de verf in dit boek. Veelvuldig maakt zij melding van onderlinge verschillen en verdeeldheid onder de vrouwen en onder de Maya-bevolking, maar nergens worden deze verschillen en onderlinge verdeeldheid echt uitgewerkt. Het grootste verschil blijft toch tussen de Maya's en de staat en de Maya's en de rest van de wereld. Misschien blijft daarom de analyse van de constructie van gender wel wat onderbelicht in het betoog van Green. Vooral de constructie van de Maya-identiteit van de vrouwen wordt inzichtelijk gemaakt. Dit doet de schrijfster op een zeer betrokken en indrukwekkende wijze, aansluitend bij de geleefde werkelijkheid van de Mayavrouwen. Green neemt ervaringen en emoties serieus als bron voor kennis en dat maakt het boek niet alleen interessant voor antropologen en Latijns-Amerikanisten, maar ook voor beoefenaren van vrouwenstudies, ontwikkelingsstudies en studies over conflicten en geweld.

Tine Davids